

Stefan Lelental

**Profesor Emil Stanisław Rappaport –
uczony, kodyfikator, organizator i uczestnik
międzynarodowego ruchu naukowego,
inicjator uchwalenia *Kodeksu karnego wykonawczego*,
nauczyciel akademicki, kierownik pierwszego
w Polsce Zakładu Prawa Karnego Wykonawczego**

**Professor Emil Stanisław Rappaport – scholar, codifier,
organiser and participant of the international academic
movement, initiator of passing the Polish Executive
Penal Code, head of the first Polish Department of
Executive Penal Law**

The paper is has a special commemorative character. The author, who happens to be one of the last students of the Professor, writes about his Master on the 50th anniversary of his death. The paper presents some previously unpublished memories of the author about his personal relations with the Professor and about Professor's social and academic achievements, including international accomplishments in the International Association of Penal Law (AIDP), which he co-founded and managed as a vice president (1924-1961) before he stepped down to become an honorary member of this organization. He became an important part of the history of Polish penal law when he became a member, and then secretary general, of the Codification Committee (appointed in 1919), which drafted the 1932 Penal Code.

Artykuł ma charakter okolicznościowy. Autor, który był ostatnim z uczniów profesora pisze o swoim mistrzu w 50. rocznicę jego śmierci. Przedmiotem artykułu są nieznane wcześniej wspomnienia autora

o kontaktach osobistych z profesorem oraz o jego osiągnięciach w działalności naukowej i społecznej, na forum międzynarodowym w Międzynarodowym Zrzeszeniu Prawa Karnego (AIDP – Assotiation Internationale de Droit Penal)), które współtworzył i był jego wiceprezesem (1924-1961), a po złożeniu tego mandatu został wybrany na członka honorowego tej organizacji. Trwałe miejsce w historii polskiego prawa karnego zapewnia profesorowi udział w powołanej w 1919 r. Komisji Kodyfikacyjnej, która przygotowała *Kodeks karny* z 1932 r. oraz pełnienie funkcji sekretarza generalnego.

Key words: Professor Emil Stanisław Rappaport, executive penal code, Zakład Prawa Karnego Wykonawczego na Wydziale Prawa Uniwersytetu Łódzkiego [Executive Penal Law Department at the University of Lodz], International Association of Penal Law (AIDP), Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej [Codification Committee of the Republic of Poland] (1919-1930).

Słowa kluczowe: profesor Emil Stanisław Rappaport, kodeks karny wykonawczy, Zakład Prawa Karnego Wykonawczego na Wydziale Prawa Uniwersytetu Łódzkiego, Międzynarodowe Zrzeszenie Prawa Karnego (AIDP), Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej (1919-1930).

Impresje osobiste

10 sierpnia 2015 r. upłynęła pięćdziesiąta rocznica śmierci profesora Emila Stanisława Rappaporta. Zmarł w Łodzi, pochowany został na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie, w grobowcu rodzinnym, w którym spoczywał jego ojciec Feliks. W dniu śmierci ukończył osiemdziesiąt osiem lat¹.

Życiorys prof. E. St. Rappaporta znany jest z wielu wcześniejszych publikacji (por. bibliografia). W artykule ograniczę się do podania, w porządku chronologicznym, najważniejszych faktów i osiągnięć, które znam z osobistych kontaktów z profesorem, ponieważ byłem słuchaczem prowadzonych przez profesora w latach 1955-1958 wykładów z historii prawa karnego, prawa karnego porównawczego, polityki

¹ Profesor urodził się 8 lipca 1877 r. w Warszawie.

kryminalnej i prawa karnego wykonawczego oraz uczestnikiem seminarium z prawa karnego wykonawczego. Profesor był także promotorem mojej pracy magisterskiej poświęconej problematyce kodeksu karnego wykonawczego. W 1958 r. ukończyłem studia na Wydziale Prawa UŁ i – zgodnie z życzeniem profesora – podjąłem pracę w Służbie Więziennej. Obdarowując mnie 3 marca 1959 r. egzemplarzem przetłumaczonego dzieła Cesare Beccarii *O przestępstwach i karach* w dedykacji napisał: „Memu byłemu paroletniemu seminarzyście, zdolnemu pracownikowi, który obrał karierę życiową stosownie do mych rad i życzeń, mgr. Stefanowi Lelentalowi podpisuję ten egzemplarz mej trzyletniej pracy okresu jubileuszowego z życzeniami owocnej i twórczej pracy – teoretycznej i praktycznej – dla dobra i należytego rozwoju więzennictwa polskiego”. Byłem już wtedy asystentem profesora w Zakładzie Prawa Karnego Wykonawczego, utworzonym w 1957 r. w Katedrze Zespołowej Prawa Karnego. Ten pierwszy w Polsce zakład zlikwidowano 1 października 1960 r., a jedynym tego powodem była decyzja ministra Szkolnictwa Wyższego o skierowaniu profesora na emeryturę². Powód tej decyzji nie jest mi znany. Wiem natomiast, że profesor nie był z niej zadowolony, a co więcej, nie ukrywał tego. Pomimo ukończonych 83 lat zachowywał godną podziwu sprawność intelektualną. Znane było jego powiedzenie „Rappaport nie ma lat osiemdziesięciu, lecz dwa razy po czterdzieści”. Jego wykłady cieszyły się wielkim zainteresowaniem. Największa wówczas sala wykładowa nie mieściła wszystkich studentów. Profesor zapraszał wtedy do zajmowania miejsc obok siebie na specjalnym podwyższeniu, z którego wykladał. Przy okazji mówił, że w takich właśnie warunkach odbywały się zajęcia na słynnym berlińskim seminarium prof. Franciszka von Liszta w latach 1904-1905, w których uczestniczył.

Skierowanie profesora na emeryturę nie wywarło wpływu na Jego aktywność naukową. Istniejącą wcześniej przy Zakładzie Prawa Karnego Wykonawczego – Polską (Łódzką) Komisję Prawa Karnego Porównawczego „... dla ześrodkowania naszej uwagi głównie na prawie karnym

² Według znanego powiedzenia „historia lubi się powtarzać”. W krótkim czasie po moim przejściu w 2006 r. na emeryturę zlikwidowano Zakład Prawa Karnego Wykonawczego, którym kierowałem od jego utworzenia w 1973 r. W tym czasie wszyscy zatrudnieni w Zakładzie uzyskali stopnie naukowe doktora nauk prawnych, a tuż po jego zlikwidowaniu, dwoje z nich (Aldona Nawój-Sleszyński i Grzegorz Wiciński) – stopień naukowy doktora habilitowanego. Trwają starania o ponowne utworzenie Zakładu albo Katedry Prawa Karnego Wykonawczego. (Od redakcji.: 20 listopada 2015 r. Rada Wydziału Prawa i Administracji UŁ powołała Zakład Prawa Karnego Wykonawczego. Kierownikiem Zakładu została dr hab. Aldona Nawój-Sleszyński).

wykonawczym (...) utworzyliśmy „Łódzki Ośrodek Naukowo-Badawczy Zagadnień Wykonywania Prawa Karnego (ŁON-B)”. W znacznie szerszym i odmiennym składzie niż rozwiązana zasłużona „Komisja”, zgodnie z nowymi zadaniami teoretycznej i praktycznej natury (naukowcy, sędziowie, funkcjonariusze więziennictwa). Ośrodek ten działał sumiennie i wysoce pożytecznie w kraju do końca 1961 r. w trzech odmiennych podokresach. W pierwszym: w latach 1956-1958 współpracowaliśmy z władzami CZW na posiedzeniach zarówno w Warszawie, jak i w Łodzi, biorąc czynny udział w rozpatrywaniu pierworysów projektów właściwej ustawy: „o wykonywaniu kary pozbawienia wolności”, w drugim okresie (mniej więcej od 1959 r.) wobec coraz sprawniejszego organizowania się CZW w Warszawie w ramach właściwych oddziałów i pododdziałów wykonawczych, stopniowo ograniczaliśmy swe zainteresowania w danych materiałach teoretycznie i praktycznie wyłącznie do miasta Łodzi i województwa. Wreszcie, wobec decyzji Ministerstwa Sprawiedliwości utworzenia przy CZW „Ośrodka naukowego penitencjarnego” z własnym nowym organem urzędowym: „Przełogiem Penitencjarnym” (...) w końcu w roku 1961 kierownictwo ŁON-B (...) uznało swe zwięzłe kilkuletnie zadania – ograniczenia się wyłącznie do zagadnień karnoprawnych natury wykonawczej – jako pozbawione podniecia do kontynuowania i w styczniu 1962 r., powróciło do pierwotnej pełni zadań z lat 1947 i następnych pod nową właściwą nazwą „Łódzkiego Ośrodka Naukowo-Badawczego polityki kryminalnej i prawa karnego porównawczego...”³. Posiedzenia ŁON-B odbywały się raz w miesiącu, w niedziele; uczestniczyli w nich m.in. dojeżdżający z Poznania – Leon Tyszkiewicz; z Warszawy – zajmujący się sprawami opieki postpenitencjarnej – sędzia Sadokierski, twórca Studenckiego Ruchu Penitencjarnego i redaktor „Gazety Sądowej i Penitencjarnej” – Tadeusz Kostewicz; prezes Sądu Powiatowego w Łodzi – Tadeusz Szymaniuk; wiceprokurator Prokuratury Wojewódzkiej w Łodzi – Tadeusz Skowron; naczelnik lub jego zastępca Centralnego Więzienia w Łodzi oraz inne osoby, których już nie pamiętam. Do moich obowiązków jako „sekretarza protokołu” należało organizowanie posiedzeń i prowadzenie ich dokumentacji. Piszę to dlatego, aby podać jedną z nieczęsto już spotykanych cech charakterystycznych profesora. Był on człowiekiem niesłychanie skrupulatnym,

³ E. St. Rappaport, *Dzieje ośrodka naukowego prawniczego nowego typu w Łodzi*, Łódź 1962, s. 11-12. Jest to opracowanie wydane w formie powielaczowej w 100 egz. – jeden z nich znajduje się w moich zasobach bibliotecznych. Było to ostatnie, praktycznie już niedostępne opracowanie profesora.

wręcz pedantycznym we wszystkich sprawach, którymi się zajmował. Świadczy o tym chociażby zwracanie uwagi na minimalne niedokładne przyłożenia stempla na kopercie, czy błąd w przygotowanym maszynopisie. Spektakularnym przykładem skrupulatności profesora było przygotowanie do druku przekładu dzieła C. Beccarii *O przestępstwach i karach*. Nad tym przekładem profesor pracował przez trzy lata (1955-1957). Kolejne fragmenty rękopisu przepisywała na maszynie prywatna maszynistka, a maszynopis był wnikliwie analizowany przez profesora i często ponownie przepisywany, a na początku 1958 r. trafił do Wydawnictwa Prawnego w Warszawie. Według informacji zawartej w tzw. stopce wydawnictwa został oddany do składania 18 maja 1958 r., a w dniu 16 grudnia 1958 r. podpisany do druku. Wyjątkową cierpliwość wykazywał ówczesny redaktor wydawnictwa mgr Józef Bielski, który – o czym wiem – udzielał odpowiedzi w rozmowach telefonicznych na liczne pytania profesora o przebieg prac nad przygotowaniem książki do druku, czy nie pojawiły się jakieś wątpliwości lub trudności, czy wreszcie na jakim papierze książka zostanie wydrukowana. Wynik tych rozmów przyniósł, jak na owe czasy, wspaniały rezultat. Część z 4000 + 300 egz. nakładu książki została oprawiona w skórę i prawdopodobnie przekazana w formie prezentów do licznych przyjaciół profesora za granicą i zagranicznych instytucji, z którymi współpracował w minionych latach.

Nauka. Studia. Działalność naukowa i społeczna

W latach 1888-1897 pobierał naukę i zdał egzamin dojrzewania w jednej z najlepszych szkół średnich – V Rosyjskim Gimnazjum w Warszawie. Studia na Wydziale Prawa Cesarskiego Warszawskiego Uniwersytetu odbył w latach 1897-1901⁴. Już w czasie studiów pracował jako główny bibliotekarz w zarządzie Bratniej Pomocy Studentów i organizował sekcje naukowe tzw. „latającego uniwersytetu polskiego” w mieszkaniach prywatnych inteligencji warszawskiej. Doskonała znajomość języków obcych ułatwiła, ówczesnemu absolwentowi UW, podejmowanie uzupełniających studiów w zakresie prawa karnego, kryminologii i polityki

⁴ Jednym z profesorów tego uniwersytetu był Walenty Miklaszewski (1839-1924), autor wydanych w 1871 r. dwu opracowań: *O pozbawieniu wolności obwiniętych o popełnienie przestępstwa*, Skład Główny w Księgarni J. J. Okońskiego, s. 24. i *Kilka słów o wykonaniu kary*, Drukarnia S. Orgelbranda, s. 46. Profesor musiał znać prof. E. St. Rappaporta, gdyż był człowiekiem powołanej w 1919 r. Komisji Kodyfikacyjnej (ustawa z 3.06.1919 r. o Komisji Kodyfikacyjnej – Dz. Praw nr 44, poz. 315).

kryminalnej w renomowanych ośrodkach naukowych za granicą: w Paryżu (1903-1904), Berlinie (1904-1905), Londynie (1909), i ponownie w Paryżu. W 1930 r. uzyskał dyplom Instytutu Kryminologicznego w Paryżu, a na Uniwersytecie Neuchâtel (Szwajcaria) stopień naukowy doktora praw, nostryfikowany we Lwowie, w którym na Uniwersytecie Jana Kazimierza przeprowadził w roku 1918 przewód habilitacyjny, a następnie w latach 1920-1932 jako docent wykładał prawo karne i naukę o więzienictwie. Wcześniej prowadził wykłady z polityki kryminalnej w Towarzystwie Kursów Naukowych (1906-1916) i w Wolnej Wszechnicy Polskiej (1916-1939) w Warszawie.

W latach 1906-1917 prof. E. St. Rappaport wykonywał zawód adwokata i w tej roli aktywnie działał (1906-1910) w założonym przez znanego wtedy obrońcę w sprawach politycznych, późniejszego sędziego Sądu Najwyższego i ministra sprawiedliwości – Stanisława Patka. Angażował się również, począwszy od 1915 r., po opuszczeniu przez wojska rosyjskie Królestwa Polskiego, w tworzenie sądów obywatelskich, które rozwiązano wkrótce przez okupanta niemieckiego⁵, a od 1917 r. sądownictwa polskiego. Po zakończeniu I wojny światowej był sędzią Sądu Apelacyjnego w Warszawie z delegacją do Sądu Najwyższego. W tym charakterze uczestniczył w pierwszym posiedzeniu Izby Karnej w grudniu 1917 r., od 1919 r. był sędzią Sądu Najwyższego, a po wojnie do roku 1951, kiedy przeniesiono Izbę Karną SN do Warszawy – pełnił funkcję prezesa tej Izby, o której pisał, że praca w niej stwarzała „... wartościową atmosferę nie tylko dla zadań praktycznych orzecznictwa sądowego, lecz i dla szeregu zagadnień teoretycznych karno-prawnych ...”⁶.

8 czerwca 1946 r. prof. E. St. Rappaporta włączono do składu powołanego 21 stycznia 1946 r. – Najwyższego Trybunału Narodowego (NTN) w celu osądzenia sprawców przestępstw popełnionych przez hitlerowców w czasie agresji na Polskę i podczas jej okupacji. NTN orzekał w składzie 3 sędziów i 4 ławników powoływanych spośród członków do Krajowej Rady Narodowej. W latach 1946-1948 przed NTN odbyło się 7 procesów. W pierwszym z nich (21.06.1946-7.07.1946) w Poznaniu przeciwko Arturowi Grejserowi – profesor był jednym z sędziów i autorem uzasadnienia zapadłego wyroku, w którym po raz pierwszy użyte zostało słowo ”ludobójstwo”. W prowadzonych przez niego od 19 czerwca 1946 r. notatkach

⁵ Por. na ten temat: Marian Rybicki, *Sądownictwo w Polsce 1918-1939*, Wielka Encyklopedia PWN, Warszawa 1967, t. X, s. 380.

⁶ *Dzieje ośrodka...*, s. 7.

znalazł się zapis „Genocide nie jest właściwie jakimś zgoła nowym pojęciem przestępstwa, lecz uintensywnionym ze względu na treść i okoliczności czynu (biologiczne wyniszczenie) morderstwem mas (rasowych, religijnych, narodowych)”⁷.

Działalność na forum międzynarodowym

Z wielu publikowanych i niepublikowanych źródeł, a także z moich osobistych kontaktów z prof. E. St. Rappaportem, którymi już chyba nikt z żyjących nie może się szczycić, wynika wprost, że był on bardzo znanym i cenionym organizatorem oraz działaczem międzynarodowego ruchu naukowego w dziedzinie prawa karnego i polityki kryminalnej. Przede wszystkim mam tu na względzie rok 1924, w którym profesor współtworzył i objął funkcję wiceprezesa Międzynarodowego Zrzeszenia Prawa Karnego (Assotiation Internationale de Droid Penal, AIDP). Funkcję tę pełnił do końca 1961 r., a po złożeniu mandatu wybrany został na członka honorowego AIDP. Uczestniczył czynnie we wszystkich kongresach, ostatni raz w 1957 r. w Atenach. AIDP jest uważana za sukcesorkę International Union of Penal Law, założoną w 1889 r. w Wiedniu m.in. przez Franciszka von Liszta, profesora Uniwersytetu w Berlinie, gdzie prowadził, o czym wcześniej wspomniano, słynne seminarium, w którym Prof. E. St. Rappaport uczestniczył.

Drugą organizacją międzynarodową, o której profesor pisał z uznaniem⁸ było Stowarzyszenie Międzynarodowego Ruchu Ochrony Społecznej (Centro Internazionale di Studi di Difesa Sociale – SIDS), utworzone w Genui w 1947 r. przez adwokata Filippo Gramatica⁹. Wyrazem uznania dla dorobku naukowego i działalności w międzynarodowym ruchu naukowym było powołanie E. St. Rappaporta na członka korespondenta (1947 r.), a na III Kongresie SIDS w Antwerpii na członka rady dyrekcyjnej (1954 r.).

W zbiorach archiwalnych profesora znalazło się dwadzieścia teczek z ułożoną chronologicznie korespondencją krajową i zagraniczną,

⁷ Zeszyt z zapiskami znajduje się w Archiwum Państwowym w Łodzi; zapis w nim zawarty cytuję z udostępnionego mi maszynopisu, sporządzonego przez Ewę Wiatr: *Archiwum Prof. Emila Stanisława Rappaporta*, s. 7-8.

⁸ *Dzieje ośrodka...*, s. 14-15.

⁹ Bardzo obszerne studium na temat SIDS i jego programu napisał L. Tyszkiewicz: *Doktryny i ruch „Obrony Społecznej” we współczesnym prawie karnym*, Poznań 1968, s. 343.

najczęściej związaną z działalnością w poszczególnych stowarzyszeniach. Opis tej korespondencji zawiera cytowane w przypisie nr 7 opracowanie, którego autorka pisze: „Wyjątkowo przepastne są teczki związane z poszczególnymi kongresami zagranicznymi, przy czym z nawet pobieżnego przejrzenia wynika, że ESR jest tak naprawdę wykorzystywany jako ogniwo łączące z organizacjami zagranicznymi, prowadzi korespondencję w imieniu np. Biura Prawnej Współpracy międzynarodowej MSZ (w pewnym okresie kierowanym przez Jerzego Sawickiego). Rappaport otrzymane listy tłumaczy i odsyła do ministerstwa, często z jakimś komentarzem lub sugestią działania. Ma też, w każdym razie w tym pierwszym powojennym okresie, wpływ na obsadę polskich delegacji. Często pojawiają się w tych teczkach przygotowane przez niego wystąpienia lub artykuły, związane z konkretnym wydarzeniem (np. tekst o dwóch kongresach pokoju, ponieważ brał udział w kongresie w Londynie w 1908 r. i w Paryżu w 1948 r.) lub cenne materiały na konferencję (np. Statut międzynarodowej Komisji Karnej i penitencjarnej ustanowiony na I kongresie w 1872 r. w Londynie i zatwierdzony w 1886 r.). Listy Rappaport pisze oczywiście swobodnie po francusku, włosku i angielsku (listy do niego tytułowane są b. uprzejmie, mój Przyjacielu etc.). Cała korespondencja służbowa kończy się w 1962 r.” (s.12).

Działalność w AIDP i SIDS nie wyczerpywała aktywności profesora na forum międzynarodowym. W okresie międzywojennym był Prezesem Polskiej Komisji Współpracy Prawniczej Międzynarodowej (1927-1939). W latach 1928-1939 był również wiceprezesem Biura Międzynarodowego Unifikacji Prawa Karnego. W roku 1925 został delegatem rządu polskiego do Międzynarodowej Komisji Karnej i Penitencjarnej¹⁰, od 1933 r. korespondentem francuskiego ministra sprawiedliwości.

¹⁰ Bardzo wnikliwy opis i ocenę tej komisji zawiera książka: J. Górny, *Rola międzynarodowych kongresów penitencjarnych w rozwoju teorii praktyki wykonania kary*, Wyd. Ministerstwo Sprawiedliwości. Instytut Badania Prawa Sądowego, Warszawa 1980, s. 166.

Prace w Komisji Kodyfikacyjnej nad przygotowaniem kodyfikacji karnej z końca lat 30. i początku lat 40. XX wieku

W powołanej w 1919 r. Komisji Kodyfikacyjnej¹¹, w której skład, gdy chodzi o prawo karne, wchodził: Henryk Ettinger (1858-1929), Franciszek Falkiewicz (w komisji od końca 1924 r., zrzekł się mandatu w 1930 r.), Janusz Jamontt (1875-1951) – w Komisji 1931 r., Juliusz Kałużniacki (zm. 16.12.1928 r.) – w Komisji od 1925 r., Edmund Krzymuski (1851-1928), Juliusz Makarewicz (1872-1955), Wacław Makowski (1880-1942), Zygmunt Marek (1872-1931), Walenty Miklaszewski (1839-1924), Aleksander Mogilnicki (1875-1956), Franciszek Nowodworski (1859-1924), Juliusz Nowotny (1876-1953), Witold Prędyński, Zygmunt Rymowicz (1865-1938), Zygmunt Seyda (1876-1925) i Michał Roztworowski (1864-1940).

Prof. E. St. Rappaport wszedł w skład Komisji w 1919 r. na miejsce K. Cwiklińskiego, który złożył mandat jeszcze w 1919 r. z powodów zdrowotnych. Był sekretarzem generalnym administracyjnym, sekretarzem wydziału karnego, potem sekcji prawa karnego, referentem projektu prawa o wykroczeniach¹².

W opracowaniu poświęconemu 50. rocznicy śmierci prof. E. St. Rappaporta nie ma oczywiście miejsca na szczegółowe informacje o działalności Komisji Kodyfikacyjnej. Tym bardziej, że została ona wnikliwie opisana i oceniona w piśmiennictwie¹³. Należy jednak napisać o dwóch sprawach. Pierwsza z nich dotyczy dość dobrze znanego wniosku złożonego przez prof. E. St. Rappaporta na posiedzeniu sekcji prawa karnego w dniach 4-6 grudnia 1930 r. o skreśleniu m.in. niektórych przepisów

¹¹ Ustawa z 3.06.1919 r. o Komisji Kodyfikacyjnej (Dz. Praw nr 44, poz. 315). Jej wykonanie poruczono ministrowi sprawiedliwości (art. 7).

¹² Wszystkie dane o składzie komisji, dotyczące członków sekcji prawa karnego podaje za: S. Grodziski, *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej, I – Geneza, II – Struktura Komisji, III – Główne osiągnięcia Komisji, IV – Próba oceny, V – Lista członków Komisji*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1981, t. XXXIII, z. 1, s. 47-81. Tenże: *Początek prac nad kodeksem karnym II Rzeczypospolitej (w siedemdziesiątą rocznicę powołania Komisji Kodyfikacyjnej)*, „Państwo i Prawo” 1989, nr 11, s. 87-97.

¹³ Por. zwłaszcza: A. Lityński, *Wydział Karny Komisji Kodyfikacyjnej II Rzeczypospolitej. Dzieje prac nad częścią ogólną Kodeksu karnego*, Katowice 1991, s. 154 i powołane w tej monografii piśmiennictwo; wymienione w przypisie 12 opracowanie S. Grodzkiego i cytowane w nim piśmiennictwo; M. Wągowicz, *Nurt socjologiczny w polskiej myśli prawnokarnej*, Warszawa 1989, s. 207 i nast., J. Jamontt, *Rozdziewięć w projektach naszego ustawodawstwa karnego*, „Gazeta Administracji i Policji Państwowej” 1925, nr 24-26; J. Markiewicz, *Kształtowanie się polskiego systemu prawa sądowego i jego twórcy w okresie międzywojennym 1919-1939 (Wybrane zagadnienia)*, Teza Komisji Prawniczej – Oddział Lubelski PAN, s. 113-122.

projektu kk i przeniesienie tych przepisów do właściwego działu ustawodawstwa – przyszłego kodeksu karnego wykonawczego¹⁴. W okresie powojennym pisał na ten temat wielokrotnie, po raz ostatni w 1962 r.

Druga sprawa, o której mało kto wie, dotyczy oceny pracy Komisji Kodyfikacyjnej. Otóż 28 stycznia 1946 r. prof. E. St. Rappaport wygłosił na ten temat referat na zjeździe prawników w Brukseli, po którym, jak donosiła prasa, prezes Covton de Wiart ocenił, że prace polskiej Komisji Kodyfikacyjnej stanowią laboratorium nowego ustawodawstwa karnego¹⁵.

Profesor E. St. Rappaport był niewątpliwie jednym z najwybitniejszych uczonych i praktyków „... duszą środowiska prawniczego czasów II RP (...) wytyczał polskiemu wymiarowi sprawiedliwości nowe szlaki, na pierwszym miejscu stawiając zawsze obowiązki wobec państwa”¹⁶. Szczególne są jego zasługi w propagowaniu tworzenia i rozwoju prawa karnego wykonawczego. W nieopublikowanym referacie, który przedstawił 10 maja 1960 r. w Zrzeszeniu Prawników Polskich napisał „... odrębnego Kodeksu Karnego Wykonawczego (o który walczę od lat przeszło 35) w trój systemie Kodyfikacji prawa karnego (KK, KPK i KKW) – w mojej sędziwej starości nie spodziewam się już doczekać. Ale wierzę głęboko, że to musi nastąpić i u nas, i za granicą, i może nawet wcześniej niżli niektórzy „ostrożni” juryści dawnego tradycyjnego typu ów moment społeczno-prawny zaspokojenia pełni teoretycznych i praktycznych postulatów najnowszej polityki penitencjarnej (i postpenitencjarnej) sobie wyobrażają”.

Za zasługi w działalności, którą przez całe życie uprawiał z wielkim zaangażowaniem i niespotykaną pracowitością, profesor otrzymał liczne odznaczenia państwowe i zagraniczne. Krzyż Komandorski z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski nadany w 1930 r. „za zasługi na polu nauki, organizacji i administracji sądownictwa oraz na polu reprezentowania prawnictwa polskiego na terenie międzynarodowym” – zarządzenie podpisane 8 listopada 1930 r. przez Prezydenta Rzeczypospolitej Ignacego Mościckiego i Prezesa Rady Ministrów Józefa Piłsudskiego, Złoty Krzyż Zasługi (1937 r.), Odznakę pamiątkową polskiego sądownictwa

¹⁴ Pełny tekst wniosku został opublikowany w „Gazecie Sądowej Warszawskiej” 1930, nr 48, s. 680-683, a w formie rozwiniętej w odrębnej publikacji: *Nowy system Kodyfikacji Ustawodawstwa Kryminalnego. Kodeks Karny Wykonawczy*, Warszawa 1930, s. 34.

¹⁵ E. Wiatr, *Archiwum Prof. Emila Stanisława Rappaporta*, s. 4.

¹⁶ M. Przeperski, *Prawnik trzech epok*, „Na Wokandzie” 2015, nr 4, s. 51.

państwowego (1923 r.), Order Odrodzenia Polski (1946 r.), Medal Zwycięstwa i Wolności (1947 r.), Order Odrodzenia Polski II Klasy (1957 r.), najwyższe odznaczenie nadawane przez państwo francuskie Order Narodowy Legii Honorowej (L'Ordre national de la Légion d'honneur) (1924 r. i 1947 r.), Order Gwiazdy Rumuńskiej (1926 r.), jugosłowiański Order Św. Sawy (1930 r.) i inne.

Tytuł członka honorowego Królewskiej Akademii w Madrycie (1928 r.) i Instytutu Kryminologicznego w Buenos Aires (1950 r.) – to inne wyrazy uznania dla profesora.

Bibliografia prac naukowych profesora Emila Stanisława Rappaporta – prace opublikowane w latach 1899-1962

1. *Szkoła Antropologiczno-Pozytywna Prawa Karnego we Włoszech*, Warszawa 1899.
Rękopis w języku rosyjskim. Rozprawa kursowa uniwersytecka, zakwalifikowana jako rozprawa medalowa. Autorowi medalu jednak nie przyznano ze względów natury politycznej, jako bibliotekarzowi głównemu Zarządu Bratniej Pomocy Studentów ówczesnego rosyjskiego Uniwersytetu Warszawskiego i organizatorowi tzw. „Latającego Uniwersytetu Polskiego” w mieszkaniach prywatnych inteligencji warszawskiej: wykłady prof. L. Krzywickiego, A. Mahrburga, M. Massoniusa, K. Sporzyńskiego i in. Praca częściowo użytkowa w szkicu badawczym: *Walka o reformę prawa karnego w Niemczech* (por. niżej pkt 5).
2. *Historia prawa karnego w zarysie*.
Rękopis w języku polskim w 2 częściach. Skrót wykładów w polskich szkołach prywatnych w Rydze 1902-1903. Praca częściowo użytkowa w szkicu badawczym: *Prawo i Państwo. Zarys krytyki radykalnej* (por. niżej pkt 7) oraz w wykładach w Towarzystwie Kursów Naukowych w roku 1906/1907 w Warszawie. Część druga rękopisu znajduje się w „Zbiorze rękopisów” Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego od 1945 r.

3. *Znamienny projekt: Ustawa o przebaczeniu*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1904, nr 11, s. 164-168; nr 12, s. 180-183; nr 13, s. 198-200.
4. *Kodeks Hammurabiego*, „Niwa Polska”, Warszawa 1905.
5. *Profesor Liszt i jego „seminarium berlińskie”*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1906.
6. *Walka o reformę prawa karnego w Niemczech*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1907.
Pierworys późniejszego szkicu badawczego w języku polskim (por. niżej pkt 7) i pracy dyplomowej w języku francuskim (por. niżej pkt 11).
7. *W obliczu reformy*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1907, nr 7, s. 103-104; nr 8, s. 118-119; nr 9, s. 131-133; nr 10, s. 159-160; nr 11, s. 175; nr 12.
8. *Walka o reformę prawa karnego w Niemczech, z zapomogi Kasy im. J. Mianowskiego*, Gebethner i Wolff, Warszawa 1909.
9. *Państwo i Prawo. Zarys krytyki radykalnej*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1909, nr 16, s. 237-240; nr 17, s. 251-256; nr 18, s. 267-270; nr 19, s. 285-287; nr 20, s. 299-301; nr 21, s. 315-317.
10. *Uwolnienie warunkowe przed upływem terminu kary*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1909, nr 36-38.
11. *Zwolnienie warunkowe w Rosji i w Polsce*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1909.
Autor informuje, że wymienione opracowanie zostało również opublikowane w języku niemieckim w „Zasopiśmie Liszta”, Berlin 1909 (chodzi zapewne o: „Strafrechtliche Und Vorträge” – S. L.).
12. *La lutte autour de la réforme du droit pénal en Allemagne et transformations de droit pénal moderne, Étude analytique et critique*, Wyd. Sirey, Paris 1910, ss. 108.
13. *Obiektywizm i subiektywizm w prawie karnym nowoczesnym*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1910, nr 3.
Autor informuje, że wymienione opracowanie zostało również opublikowane w szwajcarskim „Przeglądzie Karnym”, Bern 1910 (chodzi zapewne o: „Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht” – S. L.).
14. *Historia niedoszłej grupy polskiej „Międzynarodowego Zjednoczenia Kryminalistów”*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1910, nr 34, s. 528-529; nr 35, s. 542-543; nr 36, s. 557-559.
15. *La Loi de Pardon - etude analytique des projets Francais*, Neuchatel 1911, ss. 128.

16. *O tak zwanym „funduszu z kar” i jego źródłach*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1911, nr 7, s. 3-4.
17. *O potrzebie łączności prawników kryminalistów polskich*, „Przegląd Prawa i Administracji”, Lwów 1912.
Autor informuje, że był to referat na V Zjeździe Prawników i Ekonomistów Polskich.
18. *Ustawa o przebaczeniu w świetle projektów francuskich (1885-1907)*, Wyd. Kasa im. Mianowskiego, Warszawa 1916, ss. 127.
Jest to przekład polski z języka francuskiego rozprawy doktorskiej, wyd. Recueil Sirey, Paryż, Attinger Freres, Neuchatel 1911.
19. *Nowe metody studiów kryminalistycznych na Zachodzie*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1916.
20. *Przegląd piśmiennictwa. Prawo karne*, „Themis Polska” 1916, t. VI.
21. *Projekt kodeksu karnego dla Ziemi Polskich. Część ogólna*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1916, nr 16-19; nr 21; nr 23.
Współautor: Aleksander Mogilnicki.
22. *Pierwociny polskiego sądownictwa państwowego (1916-1917)*, „Demokratyczny Przegląd Prawniczy” 1916, nr 9 (23), s. 1-5.
23. *Bankructwo w ustawodawstwie nowoczesnym na tle porównawczym*, Wyd. M. Arct, Warszawa 1917, praca habilitacyjna, wydana również w języku francuskim (por. niżej, poz. 27).
24. *Ustawa postępowania karnego tymczasowo obowiązująca w okręgach sądów apelacyjnych warszawskiego i lubelskiego*, Wyd. Hoesick, Warszawa 1919, ss. 260.
Współautor: Aleksander Mogilnicki.
25. *Rys zasad prawa karnego materialnego w świetle ustaw karnych tymczasowo obowiązujących w okręgach sądów apelacyjnych ziem zachodnich*, Wyd. Hoesick, Warszawa 1920, ss. 179.
26. *Zagadnienie kodyfikacji prawa karnego w Polsce*, „Przegląd Prawa i Administracji” 1920, t. XLV.
27. *Uwagi z powodu artykułu dr. Reinholda: Pojęcie i zakres polityki kryminalnej*, „Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne” 1921, nr 9-12, t. V, s. 246-247.
28. *Ustawy karne tymczasowo obowiązujące na obszarze b. zaboru rosyjskiego*, Wyd. Drukarnia „Współczesna”, t. I, Warszawa 1923, s. 860; t. II, Warszawa 1924, ss. 763.
Współautor: Aleksander Mogilnicki.

29. *La baquerote dans la législation moderne comparée*, Wyd. Tenin, Paris 1927, ss. 100.
30. *Czy kodyfikacja prawa cywilnego i karnego jest na czasie?*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1927, nr 41, s. 565-566.
31. *Propaganda wojny zaczepnej jako delictum juris gentium*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1927, nr 44.
32. *Więziennictwo (skrypt), według stenogramu wykładów uniwersyteckich wydał dr Juliusz Rodkowski*, Lwów 1928, ss. 90.
33. *Ustawy karne tymczasowo obowiązujące w okręgach sądów apelacyjnych w Warszawie, Lublinie i Wilnie*, t. I, *Kodeks karny z ustawami dodatkowymi wydanymi do dnia 1 września 1927 r. tezami orzeczeń Sądu Najwyższego i skorowidzem*, Wyd. F. Hoesick, Warszawa 1928, ss. 935.
Współautor: Aleksander Mogilnicki.
34. *Ustawy karne tymczasowo obowiązujące w okręgach sądów apelacyjnych w Warszawie, Lublinie i Wilnie*, t. I, *Dodatek do Kodeksu karnego z ustawami dodatkowymi obejmujący: I. Zmiany w ustawach, ogłoszone przed 1 września 1927 r.: a) w kodeksie karnym, b) w innych ustawach i rozporządzeniach, II. Nowe ustawy i rozporządzenia od dnia 1 września 1927 r. do dnia 11 listopada 1928 r.*, Wyd. F. Hoesick, Warszawa 1928, ss. 131.
Współautor: Aleksander Mogilnicki.
35. *Projekt wstępny ustawy o wykroczeniach*, Wyd. Komisji kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja Prawa karnego, Warszawa 1929, t. IV, zeszyt 4.
36. *Ustawy karne Rzeczypospolitej Polskiej*, t. I, Wyd. F. Hoesick, Warszawa 1928, s. 404; t. II, Warszawa 1929, ss. 773.
Współautor: Aleksander Mogilnicki.
37. *Sprawozdanie Sekretarza Generalnego z dziesięcioletniej działalności Komisji Kodyfikacyjnej (1919-1929)*, Wyd. Drukarnia Mazowiecka, Warszawa 1929.
38. *Zagadnienie unifikacji międzynarodowej prawa karnego*, Wyd. Księgarnia F. Hoesick, Warszawa 1929, ss. 159.
39. *Zagadnienie kodyfikacji wykroczeń w ustawodawstwie polskim*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1929.
40. *Propaganda wojny zaczepnej jako delictum juris gentium (wniosek na I Konferencję Międzynarodową Unif. prawa karnego)*, Warszawa 1927, odb. z „Gazety Sądowej Warszawskiej” 1929.

41. *Propagande de la guerre d'agression comme délit du droit des gens*, Warszawa 1929, ss. 33 (por. poz. 29).
42. *Zagadnienie prawa karnego międzynarodowego*, Wyd. „Biblioteka Prawnicza”, Warszawa 1930.
43. *Nowy system kodyfikacji ustawodawstwa kryminalnego. Kodeks karny wykonawczy*, Wyd. „Biblioteka Prawnicza”, Warszawa 1930, ss. 34. Wydano również w języku francuskim (por. poz. 42).
44. *Zagadnienie sądu przysięgłych w Polsce*, Wyd. „Biblioteka Prawnicza”, Warszawa 1931, ss. 39.
Autor informuje, że wymienione opracowanie w języku francuskim zostało przedstawione jako referat na III Kongresie Prawa Karnego w Palermo w 1933 r. i w tym języku opublikowane w „Revue Internationale de Droit Pénal”, a w języku włoskim w „La scuola penale unitaria”.
45. *Le nouveau système de codification de la législation criminelle*, Editions Godde, Paris 1931.
46. *Code pénal polonais du 11 Juillet 1932 et loi sur les contraventions*, Paris 1932, ss. 72.
47. *Kodeks karny r. 1932 z dostosowaniem do Kodeksu tezami z orzeczeń Sądu Najwyższego, odpowiednimi ustępami uzasadnienia projektu Komisji Kodyfikacyjnej oraz ze skorowidzem*. Część ogólna, s. 450, Część szczególna, s. 619, Wyd. „Biblioteka Prawnicza”, Warszawa 1932.
Współautorzy: Janusz Jamontt i Rafał Lemkin.
48. *Czy zalecić należy udział czynnika społecznego w ustroju sądownictwa karnego państw słowiańskich*, Polska Komisja Współpracy Prawniczej Międzynarodowej, Warszawa 1933, ss. 13.
Autor informuje, że wymienione opracowanie w języku francuskim zostało przedstawione jako referat główny na I Zjeździe Prawników Państw Słowiańskich w Bratysławie (1933).
49. *Tendencje rozwojowe prawa karnego międzynarodowego*, „Ruch Prawniczy, Socjologiczny i Ekonomiczny” 1934, nr 1, s. 1-10.
Autor informuje, że wymienione opracowanie zostało również opublikowane w języku francuskim w „czasopiśmie belgijskiego prawa karnego – Bruksela oraz w języku włoskim w „Przeglądzie wojskowego prawa karnego”, Palermo 1934.
50. *Kodeks Karny III Rzeszy Niemieckiej* (w języku polskim – Warszawa i w języku francuskim w „Revue Internationale de Droit Pénal”, Paryż 1934).

51. *Jeszcze o karach i środkach zabezpieczających w polskim Kodeksie karnym*, „Głos Sądownictwa” 1935, nr 11, s. 773-777.
52. *Media via Kodeksu Karnego Polskiego*, „Palestra” 1935.
Odbitkę tego opracowania wydała Księgarnia F. Hoesicka, Warszawa 1935. Jego autor informuje, że zostało ono opublikowane również w języku francuskim, łotewskim i estońskim, a jego tekst w formie odczytów został przedstawiony 22 marca 1935 r. w Towarzystwie Prawniczym w Warszawie i 30 kwietnia 1935 r. na Uniwersytecie Ryskim (por. *Jeszcze o karach i środkach zabezpieczających w polskim prawie karnym*, „Głos Sądownictwa” 1935, nr 11, s. 773 oraz *Polityka karna w zarysie*, Łódź 1948, ss.197).
53. *Zagadnienie podmiotowości a całokształt polskiego ustawodawstwa kryminalnego*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1937.
54. *Polski neo-unitaryzm prawny. W poszukiwaniu prawa polskiego samoistnego*, Warszawa 1938.
55. *W poszukiwaniu prawa polskiego samoistnego*, „Palestra” 1938, nr 5, s. 422-441 i nr 6, s. 539-555.
56. *Teoria i praktyka skazania warunkowego w Polsce (1917-1939) – (Referat na IV Zjeździe Prawników Polskich w Gdyni)*, Wyd. Kasa im. Mianowskiego, Pałac Staszica, Warszawa 1939, s. 36, odbitka z „Palestry” 1939, nr 2 i 3.
57. *Naród zbrodniarzy. Przestępstwa hitlerizmu a naród niemiecki, Szkic analityczny przestępczości i odpowiedzialności osobowo-zespołowej*, Wyd. Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa”, Łódź, 1945, ss. 54.
58. *Dwuinstancyjność w osądzie karnym*, „Państwo i Prawo” 1946, nr 1, s. 57-61.
59. *Ś.p. Bolesław Pohorecki*, „Demokratyczny Przegląd Prawniczy” 1946, nr 1, s. 45.
60. *Niebezpieczeństwo „małych” katastrof komunikacyjnych. Próba nowej wykładni art. 215 kk*, „Państwo i Prawo” 1947, nr 2, s. 38-48.
61. *Wspomnienia prawnicze półwieczne (1897-1947)*, „Demokratyczny Przegląd Prawniczy” 1948, nr 5 (19), s. 1-6.
62. *Wykładnia art. 61 kk*, „Państwo i Prawo” 1948, nr 4, s. 125-130.
63. *Przynależność do Waffen SS (formacji wojskowych Sztafet Ochronnych). Art. 4 § 3 dekretu z dnia 31 sierpnia 1944*, „Państwo i Prawo” 1948, nr 5-6, s. 200-201.
64. *Ludobójstwo jako delictum juris gentium w kodeksach karnych krajowych*, „Państwo i Prawo” 1948, nr 9-10, s. 55-60.

65. *Polityka kryminalna w zarysie*, t. I, cz. I i II, Wyd. Spółdzielnia Wydawnicza „Prawo”, Łódź 1948, ss. 212.
66. *Przestępstwa wojenne a orzecznictwo sądów polskich*, „Year Book” Wyd. Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych, Warszawa 1948/1949.
63. *Orzecznictwo sądów polskich w sprawach o zbrodnie wojenne (1944-1948)*, „Rocznik Prawa Międzynarodowego” 1949, s. 224-244.
64. *Ślepy zaułek prawa karnego klasycznego. Materiały badawcze w związku z porządkiem dziennym VI Kongresu Międzynarodowego Prawa Karnego (1951)*, „Państwo i Prawo” 1950, nr 5-6, s. 104-110.
65. *Najdawniejsze prawo karne polskie (w. XII-XIII) w świetle I tomu źródłowej pracy (1907) prof. Marcelego Handelsmana. Referat dydaktyczno-informacyjny w Zespole Katedr Prawa Karnego UŁ dla potrzeb dyskusyjno- szkoleniowych pomocniczych sił naukowych w r. 1952/53*, Łódź 1953, maszynopis ss. 23.
66. *Siedmioletnie nowe doktryny „Obrony społecznej” w burżuazyjnym prawie kryminalnym (1947-1954)*, „Państwo i Prawo” 1955, nr 1, s. 71-83.
67. *Idea karnego prawa wykonawczego*, „Prawo i Życie” 1956, nr 6.
68. *En lisant la „Défense sociale nouvelle”*, „Revue de Science Criminelle et de Droit Pénal Compare” 1956, s. 360-368.
69. *Czyż nie jest to ukryta „grzywna”?*, „Nowe Prawo” 1956, nr 11-12, s. 117-119.
70. *Rewaloryzacja przestępcy jako cel wykonawczy represji karnej*, „Przegląd Więziennictwa” 1958, nr 2, s. 25-28.
71. *Refleksje u progu V Kongresu SIDS w Sztokholmie*, „Przegląd Więziennictwa” 1958, nr 2, s. 29.
72. *Bekariusz bez retuszu*, „Ruch Prawniczy, Socjologiczny i Ekonomiczny” 1958, nr 4, s. 29-41.
73. *Przemyt a skazanie*, „Ruch Prawniczy, Socjologiczny i Ekonomiczny” 1959, nr 1, s. 358-360.
74. *Cesare Beccaria, O przestępstwach i karach. Przekład z VI wydania oryginału (1766); wstęp, przedmowa, wykaz literatury i przypisy*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1959, ss. 297.
75. *Aktualne problemy więziennictwa PRL*, „Przegląd Więziennictwa” 1959, nr 1, s. 6-14.
76. *Problematyka współdziałania społeczeństwa z władzami w walce z przestępczością w PRL (Referat społeczno-prawny opracowany w Ośrodku Naukowo-Badawczym przy Zakładzie Prawa Karnego*

- Wykonawczego UL w styczniu-lutym 1960 nakładem Koła Zrzeszenia Prawników Polskich w Łodzi*, Łódź 1960, ss. 32.
77. *Wybrane zagadnienia nowoczesnej polityki kryminalnej (XX wieku)*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1960, ss. 119.
78. *La divisions de la nation d'une politique criminelle moderne*, w *Księżdzę ku czci Profesora H. Donnedieu de Vabres*, Paryż 1961.
79. *Dzieje ośrodka naukowego prawniczego nowego typu w Łodzi*, Łódź 1962, ss. 18.

Nota:

Opracowanie bibliografii okazało się zadaniem bardzo trudnym. Nie mam pewności co do tego, czy w bibliografii zostały uwzględnione wszystkie prace prof. E. St. Rappaporta. Sam nie prowadził spisu takich prac. Nikt nie wymyślił w tamtym czasie takiego obowiązku. Pisano wówczas o istotnych problemach naukowych, nie zaś – jak to ma miejsce obecnie – głównie po to, aby uzyskać punkty niestanowiące podstawy rzetelnej oceny dorobku naukowego. Powstają miernej wartości czasopisma tylko w celu rozdzielenia owych punktów, a za publikowane w nich prace autor musi płacić. Są natomiast czasopisma naukowe na wysokim poziomie merytorycznym, którym ze względów formalnych nie przyznano lub zmniejszono liczbę punktów (por. J. Mutuszewski, *Kudryczacja, czyli poniewieranie nauki przez biurokrację*, *Studia z dziejów państwa i prawa polskiego*, 2015, t. XVIII, s. 149-169).